

Adrian Watkowski

Kadra pedagogiczna szkół powszechnych powiatu tczewskiego w świetle dokumentów Inspektoratu Szkolnego w Tczewie z lat 1935-1939

Scientific Bulletin of Chełm - Section of Pedagogy nr 1, 66-78

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

**KADRA PEDAGOGICZNA SZKÓŁ POWSZECHNYCH
POWIATU TCZEWSKIEGO W ŚWIETLE DOKUMENTÓW
INSPEKTORATU SZKOLNEGO W TCZEWIE Z LAT 1935-1939**

ADRIAN WATKOWSKI

Uniwersytet Gdański

STRESZCZENIE: *W 1932 r. weszła w życie reforma oświaty autorstwa Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego Janusza Jędrzejewicza. Jej konsekwencją było wprowadzenie w latach 1934 - 1935 nowych zasad kwalifikacji nauczycieli. Temu celowi służyły karty kwalifikacyjne, arkusze spostrzeżeń i okresowe oceny, w których zawarto uwagi dotyczące pracy pedagogów. Na ziemiach dawnego zaboru pruskiego, w skład których wchodził powiat tczewski, bardzo ważny problem stanowił odpowiedni dobór kadry szkolnej, przedtem zdominowanej przez Niemców. Ich miejsce zajęły osoby, które przyszły z innych regionów Polski lub wywodziły się z miejscowej ludności. Warunki w jakich przygotowano ich do zawodu nie zawsze gwarantowały uzyskanie odpowiednich kompetencji. Regulacje prawne z lat 1934 – 1935 miały na celu selekcję nauczycieli, zwłaszcza tych którzy nie posiadali odpowiednich predyspozycji do pracy z dziećmi. Bazę źródłową pracy stanowiły teczki personalne nauczycieli, dostępne w Archiwum Państwowym w Gdańsku. Artykuł został podzielony na cztery rozdziały. Rozdział pierwszy omawia strukturę szkolnictwa powszechnego na Pomorzu, ustanowioną w wyniku reformy szkolnej z 1932 r. Prezentuje nowe zasady kwalifikacji nauczycieli z lat 1934- 1935. Rozdział drugi przedstawia sylwetki poszczególnych pedagogów. Wyjaśnia drogę ich kariery zawodowej. Rozdział trzeci zajmuje się rezultatami pracy wychowawczej i dydaktycznej nauczycieli. Ocenia ich pracę na rzecz uczniów i ich środowiska. Rozdział czwarty podejmuje się problematyki działań na rzecz podnoszenia własnych kwalifikacji ze strony nauczycieli. Pokazuje ich pracę na stanowisku kierownika szkoły.*

SŁOWA KLUCZOWE: *reforma jędrzejewiczowska, powiat tczewski, pedagodzy, Inspektorat Szkolny w Tczewie, kwalifikacje*

SŁOWO WSTĘPNE

Władze odrodzonej w 1918 r. II Rzeczypospolitej stanęły przed wieloma problemami natury społecznej. Wynikały one, m.in. z dziedzictwa różnych systemów administracyjno-prawnych pozostawionego przez państwa zaborcze. Swym zasięgiem objęły różne dziedziny życia, w tym edukację. Priorytetem stało się stworzenie jednolitego sposobu funkcjonowania systemu oświaty na całym obszarze państwa polskiego. Służyła temu reforma wprowadzona w 1932 r. przez ówczesnego Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego (MWRiOP) Janusza Jędrzejewicza. Jej korzystny przebieg w dużej mierze zależał, nie tylko od odpowiednich środków o charakterze finansowym i materialnym, lecz również, a może nawet przede wszystkim, od dobrze wykształconej kadry pedagogicznej potrafiącej wykorzystać nabyte umiejętności. Sprzyjać temu miały nowe zasady kwalifikacji zawodowej nauczycieli, zatrudnionych w szkołach powszechnych, które weszły w życie w latach 1934

– 1935. Wymagania te były identyczne dla pracowników oświaty na terenie całej II Rzeczypospolitej, niezależnie od specyfiki kulturowo-historycznej danych regionów.

Interesująco pod tym względem wyglądała sytuacja na Pomorzu, gdzie większość kadry nauczającej składała się z osób narodowości niemieckiej, które, wraz z przejęciem ziem przez administrację polską w 1920 r., musiały je opuścić. Oznaczało to konieczność uzupełnienia braków kadrowych przez nowych nauczycieli. Różne były sposoby przyjmowania do zawodu: część nauczycieli przybyła z innych rejonów Polski, jednak większość rekrutowano spośród okolicznych mieszkańców. Warunki, w jakich kształcono kandydatów na pedagogów nie zawsze gwarantowały nabycie przez nich odpowiedniej wiedzy i umiejętności, co odbiło się, rzecz jasna, na jakości edukacji na Pomorzu. W ramach zwalczania tego typu negatywnych zjawisk MWRiOP wprowadziło do obiegu prawnego, wspomniane wyżej, nowe normy oceniania służące eliminacji z zawodu, zwłaszcza tych, którzy nie posiadali odpowiednich kwalifikacji do wykonywania powierzonych im funkcji.

CEL I METODOLOGIA BADAŃ

Celem artykułu jest prześledzenie funkcjonowania nowych kryteriów kwalifikacji zawodowej nauczycieli, które weszły w życie w latach 1934 – 1935 na podstawie analizy zawartości teczek personalnych nauczycieli, dostępnych w Archiwum Państwowym w Gdańsku (APG), w ramach zespołu Inspektorat Szkolny Tczew.

Analizie poddanych zostało kilkadziesiąt kart kwalifikacyjnych i arkuszy spostrzeżeń, z czego, z uwagi na bogactwo materiału źródłowego, opisano kilka wybranych przykładów. Próba badawcza stanowi jednak reprezentatywną liczbę dla całej grupy zawodowej. W przypadku nauczycieli, którzy źle wypadli w wyniku przeprowadzonych hospitacji ich imiona i nazwiska zostały ograniczone jedynie do inicjałów.

Istotną pozycją, stanowiącą nieodłączny element wspomnianego wyżej zasobu była „Księga ewidencyjna szkół i etatów obwodu szkolnego tczewskiego”. Dokument ten zawiera ważne informacje dotyczące kariery zawodowej danego pedagoga, liczby uczniów, ilości sal szkolnych w danej szkole powszechnej itd., dlatego też dane pochodzące z tej ewidencji wykorzystano w niniejszym artykule. Przedział czasowy, który wzięto pod uwagę obejmuje swoim zasięgiem lata 1935 – 1939. W tym właśnie okresie obowiązywały nowe zasady kwalifikacji pedagogów.

SZKOLNICTWO POWSZECHNE NA POMORZU W LATACH 1935-1939

Zasadnicze zmiany w systemie szkolnictwa powszechnego przyniosła ustawa z dnia 11 marca 1932 r., zwana „jędrzejowiczowską” (od nazwiska jej ówczesnego twórcy, ministra MWRiOP Janusza Jędrzejewicza). Jej uchwalenie doprowadziło ostatecznie do likwidacji pozostałości systemu oświatowego państw zaborczych. Dzięki tej reformie stworzono nowe zasady organizacyjne systemu edukacji, które przetrwały do wybuchu II wojny światowej¹.

W rezultacie uchwalono, że: szkoła I stopnia (od 1 do 2 nauczycieli, od 40 do 120 dzieci) będzie realizowała program czterech klas w ciągu pięciu lat ze składnikami programu klas wyższych w ciągu następnych dwóch lat nauki. Szkoła II stopnia zaś (od 3 do 4 nauczycieli, od 121 do 210 dzieci) wdrażała będzie program sześciu klas². Natomiast szkoła III stopnia (5 i więcej nauczycieli, ponad 210 dzieci) urzeczywistniać miała pierwszy szczebel programowy w pierwszych czterech klasach nauki, drugi w klasie 5 i 6, trzeci

¹ Por. S. Grochowina, *Szkolnictwo niemieckie w Okręgu Rzeszy Gdańsk – Prusy Zachodnie w latach 1939-1945 (obszar II RP)*, Toruń 2008, s. 23.

² Por. S. I. Możdżeń, *Historia wychowania 1918-1945*, Sandomierz 2006, s. 114; S. Grochowina, *Szkolnictwo niemieckie ...*, op. cit., s. 23.

– w klasie siódmej³, przy czym absolwenci szkół powszechnych II i III stopnia otrzymywali możliwość kontynuowania nauki w szkołach średnich⁴.

Warto w tym miejscu zwrócić uwagę na dane statystyczne dotyczące liczby nauczycieli i uczniów w poszczególnych szkołach danego szerebu w województwie pomorskim. Na obszarach wiejskich w szkołach I stopnia zatrudnionych było 1479 nauczycieli, uczęszczało do nich ok. 110 tys. uczniów. W placówkach oświatowych II i III stopnia pracowało 354 nauczycieli, którzy prowadzili zajęcia dla 79 tys. uczniów. Natomiast w miastach wyraźnie zaznacza się dominacja siedmioklasowych szkół powszechnych. Razem istniało 176 (na ogólną liczbę 187) szkół powszechnych III stopnia, w których naukę pobierało 113 tys. (na ogólną liczbę 114 tys.) dzieci⁵.

Wprowadzenie w 1932 r. nowej reformy oświatowej przyniosło nie tylko zasadnicze zmiany w ustroju szkolnictwa powszechnego, przyczyniło się również do wprowadzenia nowych zasad oceny pracy zawodowej nauczycieli. Regulowały je dwa akty prawne: Rozporządzenie MWRiOP z dnia 14 czerwca 1934r.⁶ i Instrukcja MWRiOP z 1935 r.⁷.

Rozporządzenie MWRiOP wprowadzało karty kwalifikacyjne dla nauczycieli tymczasowych i stałych oraz nauczycieli będących kierownikami i dyrektorami szkół.

Karty kwalifikacyjne dla nauczycieli i kierowników szkół powszechnych prowadził inspektor szkolny. Zawierały one sporadyczną okresową ocenę pracy nauczyciela. Ocena okresowa była ustalana na podstawie wniosków zawartych w arkuszu spostrzeżeń formułowanych przez osoby odpowiedzialne za bezpośredni i pośredni nadzór nad nauczycielem. Uwagi zawarte w tym arkuszu dotyczyły jakości i skuteczności pracy nauczycieli, przy jednoczesnym uwzględnieniu warunków jego pracy. Materiał ten stanowił też podstawę do sformułowania opinii odnoszącej się do pracy nauczyciela⁸.

Rozporządzenie regulowało kwestię nadzoru. Osobami uprawnionymi do wydawania opinii o pracy nauczyciela byli: kierownik, podinspektor szkolny i inspektor. Kierownik szkoły wydawał opinię zarówno o nauczycielach szkół powszechnych II i III stopnia, jak i I stopnia, gdy było tam zatrudnionych dwóch nauczycieli. Podinspektor szkolny (zastępca inspektora szkolnego) i inspektor szkolny wydawali opinię o nauczycielach szkół I stopnia zatrudniających jednego nauczyciela oraz o kierownikach szkół⁹.

Z Dz.U. R.P. 1934, nr 54, poz.490, s. 868 wyczytać można, iż z racji sprawowania nadzoru pośredniego prawo do wydawania opinii i ustalania oceny pracy nauczycieli szkół powszechnych mieli:

- 1) inspektor i podinspektor szkolny w przypadku nauczycieli, którym pierwszą opinię wydał kierownik szkoły;
- 2) inspektor szkolny, gdy nauczycielom i kierownikom szkół pierwszą opinię wydał podinspektor szkolny;
- 3) wizytator szkół, gdy nauczycielom i kierownikom szkół powszechnych pierwszą opinię wydał inspektor szkolny¹⁰.

³ Por. Dz. U. R.P. 1932, nr 38, poz. 389, *Ustawa z dnia 11 marca 1932 r. o ustroju szkolnictwa*, s. 640 - 641; S. Grochowina, *Szkolnictwo niemieckie ...*, op. cit., s. 23.

⁴ Por. ibidem.

⁵ Por. S. Grochowina, *Szkolnictwo niemieckie ...*, op. cit., s. 23 - 24.

⁶ Por. Dz. U. R.P. 1934, nr 54, poz. 490, *Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 14 czerwca 1934 r. wydane w porozumieniu z Prezesem Rady Ministrów o kwalifikowaniu nauczycieli*.

⁷ Por. *Instrukcja z dnia 26 stycznia 1935 r. (BP 97/35) o kwalifikowaniu nauczycieli*, [in:] *Dziennik Urzędowy Kuratorjum Okręgu Szkolnego Brzeskiego (KOSB)*, marzec 1935 r., R.XII, nr 3(101).

⁸ Por. Dz. U. R.P. 1934, nr 54, poz.490, s. 868.

⁹ Por. ibidem.

¹⁰ Por. ibidem.

Ponadto ustawodawca wyróżnił trzy rodzaje ocen kwalifikacyjnych:

- 1) dobrą – w przypadku, gdy jakość i skuteczność pracy nauczyciela, przy uwzględnieniu warunków jego pracy, prezentowała ponadprzeciętny poziom;
- 2) dostateczną – w sytuacji, gdy jakość i skuteczność pracy nauczyciela, przy uwzględnieniu warunków jego pracy, odpowiadała stawianym wymaganiom, lecz nie wybiła się ponadprzeciętny poziom;
- 3) niedostateczną – jeżeli jakość i skuteczność pracy nauczyciela, przy uwzględnieniu warunków jego pracy, była niewystarczająca¹¹;

Podstawę do sformułowania opinii i ustalenia oceny zawierała także Instrukcja MWRiOP z 1935 r. W myśl jej zapisów przełożony, który miał wydać opinię lub ustalić ocenę pracy podległego mu nauczyciela, powinien uwzględnić następujące elementy:

1) wartości zawodowe nauczyciela, do których zaliczano:

- a) metodę i wyniki pracy dydaktycznej i wychowawczej,
- b) stosunek do uczniów i umiejętność oceny wyników ich pracy,
- c) przygotowanie do zawodu i pracę nad własnym doszkalceniem,
- d) uzdolnienia kierownicze i organizacyjne itd.;

2) wartości ogólne, do których zaliczano: inteligencję ogólną, odpowiedzialność służbową, ideowość;¹²

3) w miarę możliwości – stosunek nauczyciela do miejscowej ludności, udział w pracy oświatowej i społecznej środowiska, relacje prywatne i rodzinne nauczyciela, w przypadku, gdy posiadały wpływ na wyniki jego pracy¹³.

Ustalone wówczas reguły kwalifikacji służyć miały lepszej ocenie pracy zawodowej nauczyciela. Szczegółowo określono w nich kompetencje osób, które były uprawnione do kontroli, formułowały opinie i oceny. Kryteria te nakierowane były, nie tylko na jakość pracy dydaktyczno-wychowawczej pedagoga, ale również na inne, wartości, jak: inteligencja czy ideowość. Inspektorzy szkolni i kierownicy szkół mogli też badać relacje osobiste i rodzinne danego pracownika oświaty. Wchodzili tym samym w sferę prywatną danego nauczyciela. Zdaniem Bronisława Ługowskiego, powyższe zapisy służyły wywarceniu nacisku na nauczycieli. Chciano ich w ten sposób zaangażować w pracę na rzecz miejscowego aparatu państwowego¹⁴.

NAUCZYCIELE SZKÓŁ Powszechnych Powiatu Tczewskiego

W obwodzie szkolnym tczewskim w roku szkolnym 1935/1936 zatrudnionych było 403 nauczycieli¹⁵. Kadre pedagogiczną stanowili w większości ludzie narodowości polskiej, wyznania rzymskokatolickiego¹⁶. Do rzadkości należały osoby, jak: Wilhelm Boettcher, urodzony 11 listopada 1907 r. w Warlubiu w powiecie świeckim, który był narodowości niemieckiej i wyznania ewangelickiego¹⁷.

Oto przebieg kariery zawodowej kilku nauczycieli.

Bolesław Grzywacz urodził się dnia 20 kwietnia 1894 r. w Niezychowicach w powiecie chojnickim¹⁸. Na przełomie 1918/1919 r. uczestniczył w powstaniu

¹¹ Por. ibidem.

¹² Por. *Instrukcja...*, op. cit., s. 82.

¹³ Por. ibidem.

¹⁴ Por. B. Ługowski, *Szkolnictwo w Polsce 1929-1939 w opinii publicznej*, Warszawa 1961, s. 159-160.

¹⁵ Por. Archiwum Państwowe w Gdańsku (APG), zesp. Inspektorat Szkolny Tczew (IT), sygn. 143/185, *Księga ewidencyjna szkół i etatów obwodu szkolnego tczewskiego* (KE), s. 1.

¹⁶ Por. ibidem, s. 155, 172, 160, 153, 141.

¹⁷ Por. APG, zesp. IT, sygn. 143/90, Teczka personalna (TP) Wilhelm Boettcher.

¹⁸ Por. B. Grzywacz, *Mój pamiętnik* (maszynopis w posiadaniu autora), Tczew 1980, s. 1.

wielkopolskim¹⁹. Po zakończeniu walk, za namową swojej matki, poszedł na trzymiesięczny kurs nauczycielski do Pelplina. W styczniu 1920 r. zdał egzamin na nauczyciela pomocniczego²⁰. Otrzymując uprawnienia pedagogiczne z dniem 15 kwietnia 1920 r., wstąpił do służby nauczycielskiej i objął stanowisko kierownika dwuklasowej szkoły w Boroszewie²¹. W 1926 r. poślubił Mariannę Borkowską²². W tym samym roku zdał egzamin kwalifikacyjny na nauczyciela stałego. Prawdopodobnie w 1929 r. otrzymał funkcję kierownika jednoklasowej Szkoły Powszechnej stopnia I w Turzy, którą sprawował aż do wybuchu II wojny światowej²³.

Młodsza generacja nauczycieli reprezentował Wacław Niklas, urodzony 5 grudnia 1903 r. we wsi Dąbrówka koło Starogardu Gdańskiego w rodzinie rolników²⁴. Ukończył szkołę podstawową w Starogardzie Gdańskim i gimnazjum w Tczewie²⁵. Do stanu nauczycielskiego wstąpił 1 sierpnia 1922 r. W roku szkolnym 1925/1926 był zatrudniony w szkole powszechnej w Kielnie w powiecie wejherowskim. Prawdopodobnie na początku lat trzydziestych XX w. zaczął pracę w Szkole Powszechnej nr 2 w Starogardzie Gdańskim. Wraz z rozpoczęciem roku szkolnego 1933/1934 objął funkcję kierownika szkoły III stopnia w Lubichowie²⁶. Od dnia 1 sierpnia 1934 r. został pełniącym obowiązki kierownika Szkoły Powszechnej III stopnia w Pelplinie i sprawował tę funkcję do początku II wojny światowej.

W latach 1929-1936 obserwowano w Polsce zjawisko wzmożonego przyrostu dzieci, któremu towarzyszył kryzys gospodarczy. Powiązanie tych czynników doprowadziło do poważnych utrudnień w szkolnictwie powszechnym. Liczba dzieci w wieku szkolnym wzrosła wówczas o półtora miliona (z 3,7 mln do 5,2 mln), a liczba uczniów wieku szkolnym z 3572 tys. do 4579 tys. Szkoły powszechne przyjęły milion dzieci, przy jednoczesnym zahamowaniu – wskutek problemów gospodarczych – programu rozbudowy infrastruktury edukacyjnej i przyrostu etatów nauczycielskich²⁷.

Trudna sytuacja szkolnictwa powszechnego w Polsce w latach trzydziestych XX w. znalazła odzwierciedlenie w skali lokalnej, w dokumentach pozostawionych przez pracowników Inspektoratu Szkolnego w Tczewie. Opis warunków, w jakich pracowali nauczyciele, zawiera karta oceny pracy Arkadiusza Woronieckiego. W czasie wizytacji w dniu 7 kwietnia 1934 r. podinspektor szkolny Zygmunt Cieślikowski zwrócił uwagę, że szkoła, w której pracuje Woroniecki znajdowała się w zupełnie nieodpowiednim lokalu²⁸. W opinii, jaką sformułował dnia 20 września 1935 r. podkreślił okoliczność, że nauczyciel prowadził zajęcia w trudnych warunkach z przyczyny braku odpowiedniej izby szkolnej. Pomimo tych niedogodności, Woroniecki stosował właściwą metodę, osiągał zadowalające wyniki pracy dydaktycznej i wychowawczej²⁹.

Drugi inspektor szkolny – Franciszek Staniszewski w swoich spostrzeżeniach z wizytacji z dnia 4 listopada 1938 r. opisał pracę Woronieckiego, zwracając uwagę na to, że nauczyciel prowadził zajęcia w izbie szkolnej, która znajdowała się w pomieszczeniach folwarcznych, obok pomieszczenia dla robotników sezonowych. Dzięki inicjatywie

¹⁹ Por. ibidem, s. 11-12.

²⁰ Por. ibidem, s. 12.

²¹ Por. ibidem, s.12-13; APG, zesp. IT, sygn.143/185, KE, s. 172.

²² Por. B. Grzywacz, *Mój pamiętnik*, op. cit., s. 13.

²³ Por. ibidem, s. 14; APG, zesp. IT, sygn.143/118, TP Bolesław Grzywacz.

²⁴ Por. M. Zieliński, *Ponieśli najwyższą ofiarę-wspomnienie pomordowanych nauczycieli pelplińskich w 70. rocznicę wybuchu II wojny światowej*, „Teki Kociewskie” („TK”) 2011, z.5, s. 190; idem, *Ponieśli najwyższą ofiarę Uzupełnienie*, „TK” 2012, z. 6, s. 119.

²⁵ Por. ibidem, s. 190.

²⁶ Por. ibidem, s. 119.

²⁷ Por. S. Mauersberg, *Komu służyła szkoła w Drugiej Rzeczypospolitej? Społeczne uwarunkowania dostępu do oświaty*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Lódź 1988, s. 32.

²⁸ Por. APG, zesp. IT, sygn.143/177, TP Arkadiusz Woroniecki.

²⁹ Por. ibidem.

nauczyciela wygląd izby szkolnej poprawił się, gdyż na własny koszt wybielił on ściany³⁰. Staniszewski jednocześnie stwierdził, że rezultaty, jakie osiągał Woroniecki w pracy dydaktycznej, prezentowały dostateczny poziom. Nauczyciel prowadził zajęcia w sposób przemyślany, jednak materiał nauczania nie był przez niego dostatecznie utrwalony³¹. Zdaniem inspektorów szkolnych, rezultaty pracy A. Woronieckiego w dużej mierze zdeterminowane były warunkami materialnymi szkoły, dlatego doceniono jego wkład w pracę nad ich poprawą, wzięto również pod uwagę skuteczność metod pracy dydaktycznej i wychowawczej, dlatego ocena okresowa pracy Woronieckiego za lata 1933 - 1935, 1935 - 1937 i sporadyczna za czas od 21 września 1937 r. do 31 grudnia 1938 r. była dostateczna³².

Ostatnim przypadkiem, który chciałbym opisać była ocena nauczycielki A.Sz. W latach 1933 - 1939 uczyła w jednoklasowej Publicznej Szkole Powszechniej I stopnia w Gniszewie. W opinii, jaką sporządził dnia 3 czerwca 1935 r. podinspektor szkolny Cieślowski czytamy, że nauczycielka od dwóch lat zaniedbywała swoją pracę. Powodami, na które wskazywał oceniający, były: sytuacja rodzinna Sz. i zła organizacja pracy³³. W arkuszu spostrzeżeń z dn. 26 stycznia 1935 r. podinspektor zwrócił uwagę na niski poziom szkoły. Nauczycielka prowadziła zajęcia, do których nie była przygotowana. Dodatkowo odnotowano zaniedbania w prowadzeniu kancelarii szkolnej, zwłaszcza kroniki i księgi ocen. Cieślowski zwrócił również uwagę na brak zainteresowania sprawami własnej higieny.³⁴ W drugiej opinii, sformułowanej dnia 23 czerwca 1937 r. podinspektor, wziął pod uwagę trudne warunki pracy nauczycielki, (praca w przepełnionych klasach). W jego ocenie, praca A.Sz. przy ściślejszym nadzorze i odpowiednim pokierowaniu, przyniosłaby lepsze efekty³⁵. Podobną opinię o pracy A. Sz. wydał dnia 9 listopada 1938 r. inspektor szkolny Staniszewski. Przyczynę zaniedbań widział w stosunkach rodzinnych i osobistych: Sz. opiekowała się liczną rodziną i ten właśnie fakt przekładał się na słabsze wyniki pracy szkolnej. Ponadto inspektor podkreślił brak znajomości metod pracy wychowawczej i dydaktycznej. Mimo to, nauczycielce udawało się osiągać, częściowo, pozytywne rezultaty³⁶.

OCENA METOD ORAZ WYNIKÓW PRACY DYDAKTYCZNEJ I WYCHOWAWCZEJ NAUCZYCIELI SZKÓŁ Powszechnych Powiatu Tczewskiego

W nowych programach nauczania z lat trzydziestych XX w. język polski utrzymał swoją naczelną pozycję względem innych przedmiotów. Natomiast duże przewartościowania nastąpiły w samym układzie treści. Najistotniejsze stało się kształcenie trzech równorzędnych umiejętności: mówienia, pisania i czytania (od klasy V: czytania, mówienia i pisania). W konsekwencji nastąpiło znaczne ograniczenie materiału gramatycznego i włączenie go do ćwiczeń związanych z powyższymi umiejętnościami. Nauka pojęć gramatycznych posiadała odtąd bardziej praktyczny wymiar³⁷.

Inspektorzy szkolni i kierownicy szkół, wykonując swoje obowiązki względem podwładnych, brali pod uwagę nowe zasady programowe. Z tej racji uznano, że godne podkreślenia są wyniki Stanisławy Janiszewskiej, która w zawodzie nauczycielskim pracowała od 1 września 1926 r.³⁸ W latach 1933 – 1938 zajmowała stanowisko nauczycielki stałej w pięcioklasowej Szkole Powszechniej w Nowej Cerkwi. Kontrolę rezultatów jej pracy

³⁰ Por. ibidem.

³¹ Por. ibidem.

³² Por. ibidem.

³³ Por. APG, zesp. IT, sygn. 143/168, TP A. Sz.

³⁴ Por. ibidem.

³⁵ Por. ibidem.

³⁶ Por. ibidem.

³⁷ Por. ibidem, s. 103.

³⁸ Por. APG, zesp. IT, sygn. 143/185, KE.

na języku polskim przeprowadził kierownik Józef Wałaszewski. Doszedł do wniosku, że nauczycielka osiągnęła bardzo dobre wyniki w nauce czytania wśród dzieci, posiadała przy tym odpowiednie podejście do uczniów. Potrafiła dobrze objaśnić poszczególne zdania. Z tej racji osiągała pożądane wyniki pracy³⁹.

Nie wszyscy pedagodzy poradzili sobie z wymaganiami w tym zakresie. M.B. w latach 1933-1938 pracował jako nauczyciel stały w jednoklasowej Publicznej Szkole Powszechnej w Waćmierzu⁴⁰. Podinspektor szkolny Z. Cieślikowski nisko oceniał jego kwalifikacje zawodowe. Nauczyciel nie potrafił utrzymać dyscypliny w klasie w czasie zajęć historii, które miały miejsce dnia 9 maja 1935 r. W ich trakcie uczniowie reagowali w „sposób hałaśliwy” na wypowiedzi swoich kolegów⁴¹. W opinii podinspektora sytuacja ta wynikała ze słabego przygotowania pedagoga do pracy w oświacie. Jednocześnie nie podejmował on starań w kierunku własnego doksztalcania. Skutkowało to przyznaniem mu za lata 1933 – 1934 oceny niedostatecznej⁴².

Reforma szkolna dotyczyła również przedmiotów ścisłych. Z nowego programu nauczania matematyki w szkole powszechnej została usunięta algebra. Nauczyciele w pracy z uczniami mieli się jedynie skupić nad zagadnieniami z arytmetyki i geometrii. Celem tych zmian było tzw. upracticznienie przedmiotu, czyli powiązanie go z życiem⁴³. Dobre wyniki w nauczaniu matematyki osiągała, wspomniana wcześniej, S. Janiszewska. Nauczycielka kładła nacisk na samodzielną pracę ucznia. Jednak zdaniem wizytującego jej lekcje kierownika szkoły, popełniała również błędy natury wychowawczej. W czasie prowadzenia swoich zajęć (matematyka, język polski) Janiszewska często siadała na ławce. W opinii J. Wałaszewskiego zachowanie to robiło „złe i nieładne wrażenie”⁴⁴. Należy sądzić, że kierownik Wałaszewski uważał, że takie postępowanie może wpłynąć na obniżenie autorytetu nauczycielki wśród dzieci.

Trzeba pamiętać, że w ówczesnej literaturze psychologicznej, socjologicznej, a zwłaszcza, pedagogicznej dominował pogląd o zasadniczym wpływie czynników środowiskowych na osobowość dziecka. Do najistotniejszych zaliczano, m.in. szkołę i dom rodzinny⁴⁵, i zgodnie z popularnymi wtedy koncepcjami nowego wychowania, zaznaczano wzajemną zależność między wychowaniem a środowiskiem społecznym dziecka⁴⁶. W praktyce oznaczało to potrzebę poznania warunków życia wychowanka.

Nauczyciele w powiecie tczewskim starali się sprostać i tym wymogom. Realizację tego zadania dobrze ilustruje przykład Sylwii Arndtówny. Dbała ona o dobre kontakty z rodzicami uczniów. Odwiedzała ich w domu, pragnąc osobiście zaznajomić się z panującymi tam warunkami⁴⁷.

Pracownicy oświaty również podejmowali działania na rzecz uczniów. W. Boettcher kierował na terenie szkoły akcją rozdziału materiałów i przyborów piśmiennych dla poszczególnych klas i uboższych dzieci⁴⁸. Natomiast A. Woroniecki z własnych funduszy pokrył koszt zakupu podręczników dla najbiedniejszych podopiecznych⁴⁹.

³⁹ Por. APG, zesp. IT, sygn. 143/119, TP Stanisława Janiszewska.

⁴⁰ Por. APG, zesp. IT, sygn. 143/94, TP M. B.

⁴¹ Por. ibidem.

⁴² Por. ibidem.

⁴³ Por. W. Garbowska, *Szkolnictwo powszechne w Polsce w latach 1932-1939*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1976, s. 119.

⁴⁴ Por. APG, zesp. IT, sygn. 143/119, TP Stanisława Janiszewska.

⁴⁵ Por. K. Jakubiak, *Współdziałanie rodziny i szkoły w pedagogice II Rzeczypospolitej*, Bydgoszcz 1997, s. 178.

⁴⁶ Por. K. Jakubiak, *Dążenia do wzmocnienia funkcji wychowawczej szkoły w pedagogice II Rzeczypospolitej*, [in:] *Kręgu dorobku edukacyjnego II Rzeczypospolitej*, red. K. Jakubiak, T. Maliszewski, Kraków 2011, s. 31.

⁴⁷ Por. APG, zesp. IT, sygn. 143/79, TP Sylwia Arndtówna.

⁴⁸ Por. APG, zesp. IT, sygn. 143/90, TP Wilhelm Boettcher.

⁴⁹ Por. APG, zesp. IT, sygn. 143/177, TP Arkadiusz Woroniecki.

Po 1926 r. ważną rolę w systemie edukacji odgrywało również wychowanie państwowe. W konsekwencji zmian na polskiej scenie politycznej ogromną rolę odegrał tu Związek Harcerstwa Polskiego (ZHP), który od początku był uznawany za organizację o charakterze wychowawczym. Stanowił więc, obok szkoły i rodziny, istotny element życiowych doświadczeń młodego człowieka. Z tej racji pedagodzy związani z sanacją postulowali włączenie harcerstwa do rządowego programu wychowania państwowego⁵⁰.

W powiecie tczewskim drużyną harcerską przy Szkole Powszechnej nr 1 III Stopnia w Tczewie opiekowała się Zofia Antoninówna. Efekty jej pracy były imponujące. Nauczycielka przyczyniła się do tego, że z zastępu liczącego zaledwie 3 drużyny, powstała drużyna składająca się z 23 harcerek. Brały one czynny udział w różnych defiladach i paradach⁵¹. Zadowolające wyniki w tym sektorze pracy wychowawczej posiadały również inne nauczycielki: Sylwia Arndtówna i Czesława Ziętarska⁵². Dobrze z powierzonego zadania wywiązał się nauczyciel Edward Zajączek⁵³.

INNE FORMY PRACY NAUCZYCIELI NA RZECZ SZKOŁY I PODNOSZENIA KWALIFIKACJI

Biblioteki szkolne

Biblioteka szkolna była uważana przez resort oświaty za miejsce gromadzenia podstawowych i niezbędnych pomocy naukowych. Dostępne w niej pozycje czytelnicze miały wspierać edukację młodego pokolenia⁵⁴. Jednak władze szkolne kwestie wyposażenia bibliotek szkół powszechnych traktowały w sposób drugoplanowy⁵⁵. Natomiast osoby kontynuujące dalszą naukę w gimnazjach i szkołach średnich z racji swojego pochodzenia (inteligencja, ziemiaństwo, przemysłowcy) posiadały większe szanse awansu społecznego. Z tej przyczyny biblioteki szkolne gimnazjów i szkół średnich mogły liczyć na wsparcie ze strony zamożnych rodziców uczniów⁵⁶.

Za kierowanie biblioteką odpowiedzialny był kierownik szkoły. Dyżury w bibliotece przydzielane były najczęściej jednemu z nauczycieli. Otrzymywał je na ogół najmłodszy z pedagogów, który dopiero rozpoczynał pracę. Stanowisko to było przyjmowane bardzo niechętnie⁵⁷.

Sukcesów nie odnosił, pełniąc tę funkcję, Cz. B. Kierował on jednocześnie dwuklasową Publiczną Szkołą Powszechną w Wielkim Gronowie. Nie podejmował starań w celu umożliwienia uczniom lepszego dostępu do zasobów biblioteki⁵⁸. Zupełnie odmienną postawą wykazał Witold Wiśniewski. Poświęcał on na pracę w bibliotece ponad dwie godziny tygodniowo. Dbał przy tym o odpowiedni dobór lektur dla swoich podopiecznych⁵⁹.

Odrębnym zagadnieniem pozostawała kwestia zaopatrzenia szkoły w odpowiednie pomoce naukowe. Z powinności tej nie wywiązała się M. B. nauczycielka w dwuklasowej

⁵⁰ Por. E. Głowacka-Sobiech, *Edukacja obywatelska w harcerskim systemie wychowawczym w okresie II Rzeczypospolitej*, [in:] *Kręgu dorobku edukacyjnego II Rzeczypospolitej*, red. K. Jakubiak, T. Maliszewski, Kraków 2011, s. 257 – 258.

⁵¹ Por. APG, zesp. IT, sygn. 143/78, TP Zofia Antoninówna.

⁵² Por. APG, zesp. IT, sygn. 143/79, TP Sylwia Arndtówna; APG, zesp. IT, sygn. 143/183, TP Czesława Ziętarska.

⁵³ Por. APG, zesp. IT, sygn. 143/181, TP Edward Zajączek.

⁵⁴ Por. I. Michalska, *Biblioteka szkoły powszechnej w Polsce międzywojennej – organizacja, kierunki pracy i problemy działalności*, [in:] *Kręgu dorobku edukacyjnego II Rzeczypospolitej*, red. K. Jakubiak, T. Maliszewski, Kraków 2011, s. 148.

⁵⁵ Por. H.Falkowska, *Z dziejów polskich bibliotek szkolnych*, Warszawa 1966, s. 84.

⁵⁶ Por. ibidem, s. 83 - 84, 91 - 93.

⁵⁷ Por. I. Michalska, *Biblioteka szkoły powszechnej...*, op. cit., s. 149.

⁵⁸ Por. APG, zesp. IT, sygn. 143/82, TP Cz. B.

⁵⁹ Por. APG, zesp. IT, sygn. 143/176, TP Witold Wiśniewski.

Szkole Powszechnej w Wielkim Gronowie. W placówce nie było potrzebnych pomocy naukowych, na dodatek w szafie, gdzie je przechowywano „była pajęczyna”⁶⁰ – jak zauważył podinspektor szkolny Cieślukowski.

Wielu pedagogów na tym polu działalności radziło sobie znacznie lepiej. B. Grzywacz, na przykład własnoręcznie wytwarzał poszczególne pomoce. Należały do nich modele: motoru elektrycznego, pompy ssącej, globusu indukcyjnego. Jednocześnie nauczyciel kolekcjonował wypchane zwierzęta: żurawia, czaplę, łasicę, gronostaja itd.⁶¹

Kursy wieczorowe

W okresie międzywojennym priorytetem władz oświatowych stała się walka z analfabetyzmem. W 1937 r. rozpoczęto kursy dla przedpoborowych analfabetów i półanalfabetów⁶².

Pracę w tym kierunku podjęli: nauczycielka S. Janiszewska, która udzielała lekcji na kursie wieczorowym żeńskim⁶³ oraz Paweł Grzenia, który na kursach przedpoborowych prowadził lekcje: arytmetyki i śpiewu. W opinii kierownika szkoły podszedł on do tej czynności z dużym zaangażowaniem. Zdobył sobie nawet pewien autorytet wśród młodzieży. Wykorzystał do tego znajomość wojskowych pieśni i własną „siłę fizyczną, którą się popisywał”⁶⁴.

Związek Strzelecki

Dużą popularnością w okresie międzywojennym cieszyły się organizacje o charakterze paramilitarnym. Chętnie wstępowało do Związku Strzeleckiego⁶⁵. Niektórzy nauczyciele wykazywali się dużą aktywnością w tej organizacji. W Związku Strzeleckim Żeńskim działała nauczycielka Anna Jelińska⁶⁶, a także pedagog Edward Zajączek. Ten ostatni zasiadał we władzach miejscowego Związku Strzeleckiego. Sprawował w nim funkcję komendanta. Jednocześnie był członkiem zarządu Związku Kresów Zachodnich, jak również kierownikiem Rejonu Powiatowego tej organizacji w Gniewie⁶⁷.

Z przeprowadzonych badań wynika, że pracownicy oświaty, podlegający Inspektoratowi Szkolnemu w Tczewie musieli podejmować działania na rzecz miejscowego społeczeństwa. Większość pedagogów pracowała społecznie na rzecz likwidacji analfabetyzmu. Tyło nieliczni byli aktywni w organizacjach prorządowych.

Trzeba pamiętać, że aktywności tej nie można oceniać z perspektywy sympatii ideowych poszczególnych pedagogów. O udziale nauczycieli w pracach społecznych na rzecz organizacji o charakterze paramilitarnym często decydowały czynniki natury koniunkturalnej. Działalność ta mogła być też, po części, efektem nacisków ze strony przełożonych, od których wymagano, aby ich podwładni bardziej angażowali się w życie społeczno-polityczne. Ważną rolę odgrywała również świadomość, że członkostwo

⁶⁰ Por. APG, zesp. IT, sygn. 143/83, TP M. B.

⁶¹ Por. B. Grzywacz, *Mój pamiętnik*, op. cit., s. 15.

⁶² Por. H. Markiewicz, *Problemy likwidacji analfabetyzmu w działalności oświatowej Polskiej Macierzy Szkolnej w latach 1918 – 1939*, „Rozprawy z dziejów oświaty” 1978, t. 21, s. 196.

Problematyka walki z tym zjawiskiem była też poruszona w programie prorządowego Obozu Zjednoczenia Narodowego z 1938 r. Zakładał on walkę z analfabetyzmem poprzez obowiązkowe nauczanie uzupełniające dla byłych uczniów szkół powszechnych i w kursach przedpoborowych.

⁶³ Por. APG, zesp. IT, sygn. 143/119, TP Stanisława Janiszewska.

⁶⁴ Por. APG, zesp. IT, sygn. 143/117, TP Paweł Grzenia.

⁶⁵ Naczelnym zadaniem tego ruchu było wychowanie obywatelskie, fizyczne młodego pokolenia w połączeniu z elementami przysposobienia wojskowego. W konsekwencji chodziło o zagwarantowanie państwu niepodległego bytu. Zob. A. Zakrzewska, *Józef Piłsudski – inicjator i przywódca ruchu strzeleckiego*, [in:] *Idealy wychowania i wzory osobowe narodu polskiego w XIX i XX wieku*, red. E. J. Kryńska, Białystok 2006, t. 1, s. 222-223.

⁶⁶ Por. APG, zesp. IT, sygn. 143/120, TP Anna Jelińska z męża Raduńska.

⁶⁷ Por. APG, zesp. IT, sygn. 143/181, TP Edward Zajączek.

w opisanych organizacjach może wpłynąć na kształt oceny zawodowej, daje perspektywy szybszego awansu, przeniesienia do lepszej placówki itd.

Doskonalenie umiejętności zawodowych

Seminaria kształcące przyszłych nauczycieli nie zawsze prezentowały odpowiedni poziom dający gwarancję dostarczenia potrzebnej wiedzy przyszłym pedagogom. Przyczyną tego stanu rzeczy był zarówno brak odpowiedniej kadry nauczającej jak i niewystarczające nakłady finansowe na seminaria. Z tego powodu władze oświatowe dużą wagę przywiązywały do różnych form doksztalcania nauczycieli⁶⁸.

Zasadniczą rolę w tym procesie odgrywały kursy metodyczne, przy czym dominowały kursy tygodniowe (czasami nawet krótsze), które miały miejsce w ciągu roku szkolnego. W czasie wakacji zaś odbywały się kursy dwutygodniowe i dłuższe. Obejmowały one takie przedmioty jak: matematyka, geografia, język polski itd.⁶⁹

Poza tym organizowano specjalne konferencje, poświęcone zagadnieniom dydaktyczno-metodycznym⁷⁰.

Dużo wysiłku we własny rozwój włożyła nauczycielka Kazimiera Delewska – zatrudniona w Szkole Powszechnej III Stopnia w Pelplinie. Znajomość określonej literatury, psychologii dziecięcej oraz dydaktyki i metodyki pierwszych lat nauczania była w przypadku tej nauczycielki imponująca⁷¹. Wysokie kwalifikacje zawdzięczała konsekwentnym działaniom na rzecz podwyższenia własnych umiejętności zawodowych. Poza tym K. Delewska brała aktywny udział w konferencjach nauczycielskich⁷². W porównaniu z innymi pedagogami przejawiała znacznie większą aktywność w tym względzie.

Pedagodzy zakładali ogniska metodyczne. Przyjmowały one charakter konferencji o charakterze naukowym i metodycznym, na których nauczyciele m. in. Opracowywali i odczytywali referaty⁷³.

Funkcja instruktora przedmiotowego

MWRiOP w celu lepszej kontroli nad procesem doskonalenia zawodowego nauczycieli ustanowiło w terenie (w miastach wojewódzkich) funkcję instruktora przedmiotowego. Na stanowisko to powoływano najbardziej doświadczonych nauczycieli. Do ich obowiązków należało: organizowanie pomocy dla wszystkich uczących, konferencji przedmiotowych, prowadzenie wymiany doświadczeń, popularyzowanie najnowszych osiągnięć z zakresu pedagogiki⁷⁴.

Z analizy dokumentów powiatu tczewskiego wynika, iż funkcję tę sprawował J. W., który otrzymał negatywną ocenę wydaną przez podinspektora szkolnego Z. Cieślikowskiego. Jego zdaniem, nauczyciel ten nie wykazał większego zainteresowania lekcjami, które hospitował. Uwagi, jakie sporządzał z ich przebiegu na ogół nie przynosiły cennych informacji o pracy danego nauczyciela. W opinii Cieślikowskiego podejście to było wynikiem słabego przygotowania do zawodu i braku „dbałości o pogłębienie swojego wykształcenia”⁷⁵. Innego zdania był inspektor szkolny F. Staniszewski. W jego ocenie,

⁶⁸ Por. J. Doroszewski, *Seminaria nauczycielskie w Polsce w świetle polityki oświatowej państwa (1918-1937)*, Lublin 2002, s. 93-94.

⁶⁹ Por. ibidem, s. 94.

⁷⁰ Por. ibidem, s. 95.

⁷¹ Por. APG, zesp. IT, sygn. 143/98, TP Kazimiera Delewska.

⁷² Por. ibidem.

⁷³ Por. E. Dereń, *Kształcenie nauczycieli w Polsce w seminariach i liceach pedagogicznych (1918-1970)*, Mysłowice 2010, s. 110 – 111.

W latach trzydziestych pod patronatem Związku Nauczycielstwa Polskiego działało w Pelplinie ognisko metodyczne. W jego pracach brała udział K. Delewska. Jej wkład w podwyższanie własnych umiejętności oraz sukcesy dydaktyczne i wychowawcze zostały zauważone przez inspektorów szkolnych. Za okres kwalifikacyjny 1933-1934 i 1937-1938 K. Delewska otrzymała ocenę dobrą.

⁷⁴ Por. J. Doroszewski, *Seminaria nauczycielskie...*, op. cit., s. 93.

⁷⁵ Por. APG, zesp. IT, sygn. 143/172, TP J. W.

kierownik szkoły miał wywierać pozytywny wpływ na pracę swoich podwładnych. Z powierzonego mu zadania miał się „wywiązywać należycie”⁷⁶. Bardzo możliwe, że inspektor Staniszewski mógł wziąć pod uwagę trudne warunki, w jakich wykonywał swoje obowiązki kierownik W⁷⁷. Jednak zanalizowany materiał źródłowy nie przynosi jednoznacznej odpowiedzi na to pytanie.

Pracownicy oświaty w powiecie czewskim podejmowali różne starania w celu podwyższenia swoich umiejętności zawodowych. Uczestniczyli w kursach metodycznych, wakacyjnych. W miarę możliwości brali aktywny udział w konferencjach rejonowych grona pedagogicznego. Swoją wiedzę starali się również poszerzyć w ramach działalności w związkach zawodowych pracowników szkół. Sami sprawowali funkcje związane z pomocą w dokształcaniu pozostałych pedagogów. Starania, które podjęli były motywowane, nie tylko chęcią dostosowania się do nowych zasad kwalifikacji, nauczyciele doskonale zdawali sobie sprawę z faktu, że tylko samokształcenie pozwoli im utrzymać się na zajmowanym stanowisku, a nawet, na awans zawodowy lub na pracę w lepszych warunkach.

W okresie międzywojennym za sprawy administracyjne i gospodarcze danej placówki oświatowej odpowiadał kierownik szkoły⁷⁸. Odpowiedzialny był, m.in. za utrzymanie odpowiedniego poziomu porządku i czystości⁷⁹. Z zadania tego nie wywiązał się nauczyciel Cz. B., pełniący funkcję kierownika placówki w Wielkim Gronowie. W budynku szkolnym panować miał „nieład, brud”. Pomoce naukowe były „porozrzucane na podłozie”⁸⁰. Zdaniem podinspektora Cieślikowskiego, sytuacja ta była wynikiem „słabo rozwiniętego poczucia odpowiedzialności służbowej” połączonego ze znikomą inicjatywą, jaką przejawiał pedagog⁸¹. Lepiej z obowiązkami w tym zakresie poradził sobie nauczyciel Bolesław Woszewski, który sprawował funkcję kierownika Publicznej Szkoły Powszechnej I Stopnia w Bielsku⁸². Nauczyciel angażował się w sprawy związane z administrowaniem ośrodkiem szkolnym. Działal również na rzecz podniesienia jego poziomu gospodarczego⁸³. Brak w teczce personalnej pedagoga pewnych dokumentów, sprawia, że trudno ustalić czy te starania nauczyciela zostały wzięte pod uwagę w ocenie jego pracy.

Osoba, której powierzono kierowanie szkołą powszechną odpowiadała także za pracę wychowawczą i dydaktyczną w placówce. Kontrolowała plan, wyniki i metody nauczania podległych mu nauczycieli.

Interesujące są spostrzeżenia inspektorów w tym zakresie wobec kierownika szkoły w Nowej Cerkwi. J. W. na powierzonym mu stanowisku przejawiał „dużo dobrej woli”, jednak nie wykazywał się przy tym odpowiednimi zdolnościami⁸⁴. W opinii podinspektora Cieślikowskiego, bierna postawa kierownika była wynikiem jego słabego przygotowania do zawodu. Przyczyną był również brak inicjatywy, wręcz niechęć do podnoszenia swoich kwalifikacji. Z. Cieślikowski podkreślił przy tym, że W. „pracuje w dość trudnych warunkach”⁸⁵. Nie podał jednak konkretnych przykładów. Należy przy tym pamiętać, że odpowiednie przepisy nie wymagały dodatkowych kwalifikacji od piastującego funkcję kierownika szkoły powszechnej. Osoby, które ubiegały się o to stanowisko w przypadku

⁷⁶ Por. ibidem.

⁷⁷ Por. ibidem.

⁷⁸ F. Śliwiński, *Organizacja szkolnictwa w Polsce współczesnej. Podręcznik dla kandydatów do zawodu nauczycielskiego*, Lwów-Warszawa 1932, s. 79; <http://www.dbc.wroc.pl/dlibra/doccontent?id=19014&from=FBC>, (dostęp: 23.03.2013).

⁷⁹ Por. ibidem, s. 80.

⁸⁰ Por. APG, zesp. IT, sygn. 143/82, TP Cz. B.

⁸¹ Por. ibidem.

⁸² Por. APG, zesp. IT, sygn. 143/178, TP Bolesław Woszewski.

⁸³ Por. ibidem.

⁸⁴ Por. APG, zesp. IT., sygn. 143/172, TP J. W.

⁸⁵ Por. ibidem.

szkoły drugiego lub trzeciego stopnia, musiały mieć jedynie za sobą dwa lata pracy w charakterze nauczyciela stałego⁸⁶.

Odmienne zdanie o predyspozycjach kierowniczych i organizatorskich J. W. miał inspektor Staniszewski. Określał je mianem „lepszych niż średnie”⁸⁷. Wskazywał jednocześnie, że kierownik dobrze wywiązywał się z przydzielonych mu zadań administracyjnych. Poza tym J.W. – jego zdaniem, podejmował działania w celu podnoszenia stanu gospodarczego placówki. Swoim postępowaniem miał wywierać pozytywny wpływ na pozostałych nauczycieli⁸⁸. Na podstawie przejranych dokumentów trudno jednoznacznie ustalić, jakie były główne przyczyny różnic poglądów inspektorów, co do oceny pracy kierownika.

WNIOSKI

W raportach Inspektoratu Szkolnego w Tczewie z lat 1935-1939 zawarto główne problemy, przed którymi stanęły władze oświatowe w powiecie tczewskim. W świetle dokumentów okazało się, że część kadry pedagogicznej osiągała słabe wyniki w związku z powierzoną im funkcją. Były one jednak tylko w niektórych przypadkach rezultatem braku zainteresowania lub określonych umiejętności ze strony nauczycieli. Poważną przyczyną trudnej sytuacji w oświacie była kwestia finansowa całego szkolnictwa, a także trudne warunki materialne samych uczniów, dlatego tym bardziej należy pamiętać o tych nauczycielach, którzy mimo wielu przeszkód, potrafili spełnić kryteria zawarte w kartach kwalifikacyjnych. Ich osiągnięcia w tym zakresie dawały szansę na szybszy i bardziej efektywny rozwój oświaty w skali całego regionu. Jednak wybuch II wojny światowej doprowadził do przerwania tego pozytywnego procesu, ostatecznie zamykając pewien okres w historii polskiego szkolnictwa na Pomorzu.

Źródła:

1. Archiwum Państwowe w Gdańsku, zespół: Inspektorat Szkolny Tczew.
2. Dz. U. R. P. 1932, nr 104, poz. 873, *Obwieszczenie ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 9 listopada 1932 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy z dnia 1 lipca 1926 r. o stosunkach służbowych nauczycieli.*
3. Dz. U. R. P. 1932, nr 38, poz. 389, *Ustawa z dnia 11 marca 1932 r. o ustroju szkolnictwa.*
4. Dz. U. R. P. 1934, nr 54, poz. 490, *Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 14 czerwca 1934 r. wydane w porozumieniu z Prezesem Rady Ministrów o kwalifikowaniu nauczycieli.*
5. *Instrukcja z dnia 26 stycznia 1935 r. (BP 97/35) o kwalifikowaniu nauczycieli*, [in:] *Dziennik Urzędowy Kuratorium Okręgu Szkolnego Brzeskiego*, marzec 1935 r., R.XII, nr 3 (101).

Opracowania:

1. Dereń E., *Kształcenie nauczycieli w Polsce w seminariach i liceach pedagogicznych (1918-1970)*, Mysłowice 2010.
2. Doroszewski J., *Seminaria nauczycielskie w Polsce w świetle polityki oświatowej państwa (1918-1937)*, Lublin 2002.
3. Falkowska H., *Z dziejów polskich bibliotek szkolnych*, Warszawa 1966.
4. Garbowska W., *Szkolnictwo powszechne w Polsce w latach 1932-1939*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1976.
5. Grochowina S., *Szkolnictwo niemieckie w Okręgu Gdańsk-Prusy Zachodnie w latach 1939-1945 (obszar II RP)*, Toruń 2008.
6. Grzywacz B., *Mój pamiętnik* (maszynopis), Tczew 1980.
7. <http://www.dbc.wroc.pl>.

⁸⁶ Por. Dz. U. R.P. 1932, nr 104, poz. 873, *Obwieszczenie ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 9 listopada 1932 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy z dnia 1 lipca 1926 r. o stosunkach służbowych nauczycieli*, s. 2195.

⁸⁷ Por. APG, zesp. IT, sygn. 143/172, TP J. W.

⁸⁸ Por. ibidem.

8. Jakubiak K., *Dążenia do wzmocnienia funkcji wychowawczej szkoły w pedagogice II Rzeczypospolitej*, [in:] *Kręgu dorobku edukacyjnego II Rzeczypospolitej*, red. K. Jakubiak, T. Maliszewski, Kraków 2011.
9. Jakubiak K., *Współdziałanie rodziny i szkoły w pedagogice II Rzeczypospolitej*, Bydgoszcz 1997.
10. Ługowski B., *Szkolnictwo w Polsce 1929-1939 w opinii publicznej*, Warszawa 1961.
11. Markiewicz H., *Problemy likwidacji analfabetyzmu w działalności oświatowej Polskiej Macierzy Szkolnej w latach 1918-1939*, „Rozprawy z dziejów oświaty” 1978, t. 21.
12. Mauersberg S., *Komu służyła szkoła w Drugiej Rzeczypospolitej?, Społeczne uwarunkowania dostępu do oświaty*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź 1988.
13. Michalska I., *Biblioteka szkoły powszechnej w Polsce międzywojennej – organizacja, kierunki prac i problemy działalności*, [in:] *Kręgu dorobku edukacyjnego II Rzeczypospolitej*, red. K. Jakubiak, T. Maliszewski, Kraków 2011.
14. Możdżeń S.I., *Historia wychowania 1918-1945*, Sandomierz 2006.
15. Sobiech-Głowacka E., *Edukacja obywatelska w harcerskim systemie wychowawczym w okresie II Rzeczypospolitej*, [in:] *Kręgu dorobku edukacyjnego II Rzeczypospolitej*, red. K. Jakubiak, T. Maliszewski, Kraków 2011.
16. Śliwiński F., *Organizacja szkolnictwa w Polsce współczesnej. Podręcznik dla kandydatów do zawodu nauczycielskiego*, Lwów-Warszawa 1932.
17. Trzebiatowski K., *Szkolnictwo w województwie pomorskim w latach 1920-1939*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź 1986.
18. Zakrzewska A., *Józef Piłsudski – inicjator i przywódca ruchu strzeleckiego*, [in:] *Ideale wychowania i wzory osobowe narodu polskiego w XIX i XX wieku*, red. E. J. Kryńska, Białystok 2006, t.1.
19. Zieliński M., *Ponieśli najwyższą ofiarę. Uzupełnienie*, „Teki Kociewskie” 2012, z. 6.
20. Zieliński M., *Ponieśli najwyższą ofiarę-wspomnienie pomordowanych nauczycieli pelplińskich w 70. rocznicę wybuchu II wojny światowej*, „Teki Kociewskie” 2011, z. 5.

THE PEDAGOGICAL STAFF OF THE GENERALLY SCHOOL IN THE DISTRICT OF TCZEW ON THE DOCUMENTS OF THE SCHOOL TCZEW INSPECTION IN THE YEARS 1935 – 1939

ADRIAN WATKOWSKI

ABSTRACT: *In the article with the name „The pedagogical staff of the generally Schools in the district of Tczew on the documents of the School Tczew Inspection in the years 1935 – 1939” was described the problematic the work qualifications for the teachers of generally schools in the district of Tczew in addition to the new guidelines from the Religion und Education Ministry from the years 1934 – 1935. Really helpful while it was written, was the content of the personally teachers acts, which teachers were creating the team of the School Inspection in Tczew and were building a group in the Country Archive in Gdansk (APG). There were the qualifications cards and the observations sheets, including the evaluations and opinions, which were formed according to the new rules that were determined in the half thirties of 20th century. The Work is divided between four chapters. The first chapter describes the structure of the generally education in Pomerania, which was created as a result of the reform from year 1932. With reference to this conjuncture the new rules for the work qualifications were cleared, which were applied in the years 1934 – 1935. The second chapter presents the profiles of each education workers that were coming under the control by the school inspectors. It is indicated in this case to the affection the material und familiar situation of each teacher on his working results. The third chapter enters into the overview the results of didactical and educational work of these teachers. It describes also the aspects, which are related to the educational work of teachers for the students and their environment. The forth chapter shows the other forms of activation the teachers and increasing their own qualifications. At the end was presented the teachers’ evaluation as the conductors of schools.*

KEY WORDS: *School Inspection in Tczew, teachers, Pomerania, qualifications, students*